

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 4 Sayı/ISSUE 7 Yıl/YEAR: 2021

Alındı/RECEIVED: 09-12-2020 – Kabul/ACCEPTED: 08-02-2021

Dağlık Karabağ Savaşı ve Güney Kafkasya'da Yeni Güç Dengeleri

The Nagorno-Karabakh War and New Power Balances in South Caucasia

Yıldız DEVECİ BOZKUŞ¹

Abstract

In this study, the historical change and transformation of the Nagorno-Karabakh problem, which has a long history, will be evaluated. Then, it will be dwelled on to what extent the Nagorno-Karabakh Problem is affected by global developments on an international scale in 2020. Especially, during the 44-day conflict, the attitude of global and regional actors on the Nagorno-Karabakh conflict and their policies regarding the issue will also be discussed. Mainly from Turkey during the conflict, Russia, USA, Iran, France and other countries of attitude on the subject will be examined in this article. In this study, in which

Öz

Bu çalışmada uzun bir tarihi geçmişe sahip olan Dağlık Karabağ Sorununun geçmişten günümüze nasıl bir tarihi değişim ve dönüşümden geçtiği değerlendirilecektir. Daha sonra Dağlık Karabağ Sorununun 2020 yılında uluslararası ölçekteki küresel gelişmelerden ne oranda etkilendiği üzerinde durulacaktır. Özellikle 44 gün süreden çatışmalar sırasında küresel ve bölgesel aktörlerin Dağlık Karabağ Sorunu konusunda nasıl bir tutum izledikleri ve konuyla ilgili politikaları ele alınacaktır. Makalede çatışmalar sırasında başta Türkiye olmak üzere Rusya, ABD, İran, Fransa ve diğer ülkelerin konuya dair tutumları da incelenecektir.

¹ Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, yldbozkus@ankara.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4634-463X

the policies implemented by the Armenian administration and Pashinyan in this process and the protests in Armenia will also be evaluated, the effects of this problem on the countries of the region will also be examined. In addition, the article will include what kind of a traditional route should be followed in order to provide a permanent solution to the Nagorno-Karabakh problem in the region.

Ermenistan yönetimi ve Paşinyan'ın bu süreçte uyguladığı politikalar ile Ermenistan'daki protestoların da değerlendirileceği bu çalışmada bu sorunun bölge ülkelerine olan etkileri incelenecektir. Ayrıca makalede Dağlık Karabağ sorununda bölgede kalıcı bir çözüm sağlanması için gelecekte nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine de yer verilecektir.

Keywords: Nagorno-Karabakh, Caucasia, Azerbaijan, Armenia, Russia.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ, Kafkasya, Azerbaycan, Ermenistan, Rusya

Giriş

2020 yılında dünya gündemine pandemi süreci ve koronavirüs damgasını vurmuş olsa da en az pandemi kadar küresel ölçekteki gelişmeler de ses getirmiştir. Bu gelişmeler arasında ABD ve Doğu Akdeniz'deki gelişmeler, Yunanistan ile Ege'de yaşanan gerilim, Libya ve Suriye'de yaşananlar, İran-İsrail arasındaki sıkıntılar, KKTC'de yaşanan gelişmeler vb. olmak üzere birçok husus dünya gündemine damgasını vurmuştur. Güney Kafkasya bölgesinde yaşanan Dağlık Karabağ'daki çatışmalar ise bu süreçte yaklaşık 44 gün boyunca dünya gündeminde yer alan en önemli husus olmuştur.

Dağlık Karabağ meselesi temelleri çok eski tarihlere dayanan ancak günümüzde halen çözüme kavuşturulamamış ciddi bir sorun olarak Kafkasya'daki varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Dağlık Karabağ Sorunu'nda tarihsel sürece bakıldığında ilk etapta 1813 yılında Çarlık Rusya ile İran arasında imzalanan Gülistan Antlaşması ile bölgenin demografik yapısının değişiminin temelleri atılmıştır.² Çarlık Rusya ve İran'ın Azerbaycan toprakları üzerindeki tarihi mücedelesinin ilk adımının 12 Ekim 1813 tarihinde Karabağ'ın Gülistan köyünde Azerbaycan topraklarının ikiye bölünmesi ile atıldığını söylemek mümkündür. Böylece İrevan ve Nahçıvan hanlıkları hariç Aras Nehri'nin kuzeyi Çarlık Rusya'ya bırakılmış, güneyi ise İran toprakları ile birleştirilmiştir.³ Daha sonra Rusya ile İran arasında imzalanan bir diğer antlaşma olan 1828 Türkmençay ise bölgede Rusya'nın politikalarının uygulanması için daha da uygun bir zemin hazırlamıştır.⁴ Bu antlaşma ile İran, Revan ve Nahçıvan'ın da Rusya'nın hâkimiyetine

² Yıldız Deveci Bozkuş, "Tarihten Günümüze Dağlık Karabağ", 14 Ekim 2020, <https://iramcenter.org/tarihten-gunumuze-daglik-karabag/>

³ Şöhret Mustafayev, "XVIII.-XX. Yüzyıllarda Tarihi Azerbaycan Toprağı-İrevan Hanlığı'nın Arazisine Ermenilerin Göç Ettirilme Politikası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 31/91, ss.77-78.

⁴ Okan Yeşilot, "Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 36, 2008,

girmesini resmen kabul etmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti tarafından ise 1829 Edirne Antlaşmasıyla kabul edilmiştir. Azerbaycan Türk nüfusunun iki parçaya ayrılmasına neden olan bu antlaşma ile bu sorun tarihi bir mesele olarak günümüze kadar gelmiş ve halen etkinliğini sürdüren bir konu olarak gündemde yer almaya devam etmiştir. Bu sürecin ardından Rusya bilinçli bir şekilde başta Revan olmak üzere İran, Osmanlı ve Rusya'daki Ermeni nüfusunu bu topraklara yerleştirmeye başlamıştır. Ermeni nüfusunun bölgeye yerleştirilmesinden önce Türk nüfusunun çoğunlukta olduğu bu bölge, Rusya'nın demografik politikaları neticesinde Ermeni nüfusunun çoğunlukta olduğu bir bölgeye dönüştürülmüştür.⁵

Bu kapsamda Dağlık Karabağ Sorununun temellerinin 1813 Gülistan, 1828 Türkmençay ve 1829 Edirne antlaşmalarıyla atıldığını söylemek mümkündür. Böylece tarihte Osmanlı ve İran hakimiyetinin olduğu bu coğrafyada Rusya zamanla uyguladığı etnik politikalar neticesinde bölgede demografik bir değişim ve dönüşüm sürecinin yaşanmasına neden olmuştur. XIX. Yüzyılın ilk çeyreğinde İngiliz ve Rusların bölgede yürüttükleri politikaların sonucu olarak ortaya çıkmış olan bu soruna zamanla farklı aktörler dahil olmuştur.⁶

Soğuk Savaş dönemine gelindiğinde ise dondurulmuş bir sorun olarak bölgede bulunan bu mesele özellikle Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından çatışmalarla sıkça gündeme gelmeye başlamıştır.⁷ Ermenistan yönetiminin Azerbaycan topraklarını işgaliyle başlayan bu süreç, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere birçok uluslararası kuruluş tarafından Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü kapsamında değerlendirilmesine rağmen Ermenistan bölgedeki işgalci tutumunu devam ettirmiştir. Ermenistan'ın bölgedeki saldırıları sırasında çok sayıda insan hayatını kaybederken, yaklaşık bir milyon insan ise yaşadığı topraklardan göç etmek zorunda kalmıştır.

Gelinen noktada yaklaşık otuz yıllık süre zarfında Ermenistan tarafından bölgede zaman zaman saldırılar olsa da çatışmalar daha önce hiç bu kadar uzun sürmemiştir. Kuşkusuz bu gelişmelerin uluslararası gelişmelerle doğrudan olmasa da dolaylı bir bağlantısı olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Fransa'nın son dönemlerde Senato'da sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin tanıyan bir karar almış olması da bunun en önemli göstergelerinden biridir. Fransa'nın bu kararı sadece Ermenistan'a değil Türkiye'ye de yönelik bir mesaj içermektedir.

Dağlık Karabağ meselesinde Azerbaycan şimdiye kadar sorunu masada çözme taraftarı bir politika izlerken, Ermenistan ise saldırgan bir tutum izleyerek yayılmacı politikalarını uygulamaya devam etmiştir. Ancak 27 Eylül 2020'de Ermenistan'ın başlattığı Tovuz saldırılarına yönelik Azerbaycan'ın kararlı duruşu ve saldırılara verdiği karşılık Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ Sorununda konuyu artık sahada çözmeye karar verdiğini ortaya koymuştur. Çatışmaların en başından itibaren Türkiye sorunun çözümü konusunda dost ve kardeş Azerbaycan'ın yanında olduğunu her defasında uluslararası kamuoyuna açıklarken, bu destek bölge ülkeleri ve küresel güçler tarafından ise bambaşka noktalara çekilmiştir. Çatışmalar devam ederken başta

ss.187-199, Araz Aslanlı, *Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkiler*, Ankara: Berikan Yayınları, ss.11-22.

⁵ Yeşilot, agm., ss.187-199, Aslanlı, age., ss.11-22.

⁶ Osman Özkul & Hüseyin Vermez, "Dağlık Karabağ Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları". *Bilig Journal of Social Sciences of the Turkish World* 51, 2009, ss.139-170.

⁷ Mustafa Gökçe, "Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, 6/1, 2011, 1111-1126.

Rusya, ABD, İran, Almanya ve Fransa olmak üzere birçok ülke çatışmalara dair taraflara ateşkes çağrısında bulunmuş olsa da çatışmalar 44 günün ardından Rusya'nın devreye girmesi sonucu durdurulabilmiş, ateşkes ilan edilmiş ve bu süreç Azerbaycan'ın zaferi ile sonuçlanmıştır.

Ateşkes antlaşmasına göre Ermenistan'ın Ağdam ve Kelbecer'den sonra da Laçın'den çekilmesi beklenmektedir. Yalnız bu çekilmeler sırasında Ermenilerin evleri yakması, yıkması, zarar vermesi kamuoyunda ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. Tahliye için talep edilen ek sürenin bu şekilde bölgede tahribatla geçirilmesi kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır.⁸ Bu noktada söz konusu süreçte yerinden edilmiş yaklaşık bir milyon insanın Dağlık Karabağ'daki topraklarına ve çevredeki yerleşim yerlerine BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kontrolü altında dönmesi oldukça önemlidir.

Küresel Güçlerin Dağlık Karabağ'daki Çatışmalara Dair Tutumu

Dağlık Karabağ sorununun yeniden alevlenmesiyle birlikte hem küresel hem de bölgesel güçler konuya dair taraflarını net bir biçimde ortaya koymaya başlamışlardır.⁹ Bu noktada özellikle Rusya ve İran'ın Ermenistan'a yönelik tutumları önemlidir. Rusya yönetime geldiği ilk günlerden itibaren kendisinden pek de memnun olmadığı Paşinyan'a savaş üzerinden bu süreçte bazı mesajlar vermiştir. Rusya'nın Ermenistan'a verdiği ilk mesaj Paşinyan'ın Kolektif Güvenlik Antlaşması kapsamında Rusya'yı sürece dahil etmeye çalışması sırasında vermiş olduğu yanıttır. Rusya çatışmalar sırasında savaşın Ermenistan topraklarında meydana gelmediğini beyan ederek sürecin dışında durduğu mesajını vermiştir. Ancak yine de Rusya'nın bu tutumunun temelinde Ukrayna'da ve Gürcistan'da yaşanan gelişmelerin etkili olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰ Yani Rusya aslında Gürcistan ve Ukrayna üzerinden Batı dünyasına verdiği mesajı bu kez Ermenistan üzerinden yenilemiştir. Kendisinin arka bahçesi olarak gördüğü Sovyet coğrafyasında bu kez Ermenistan'da Gürcistan ve Ukrayna benzeri bir sürecin yaşanmasına izin vermeyeceğini bu süreçte net bir biçimde ortaya koymuştur. Ayrıca Libya ve Suriye'de Türkiye-Rusya ilişkileri farklı bir pozisyonda ilerliyor olsa da Kafkasya'da Türkiye'nin Rusya ile ortak hareket etmesi Türkiye açısından önemli bir kazanım olmuştur.

Çatışmalar sırasında küresel güçler kapsamında öne çıkan bir diğer önemli ülke de ABD olmuştur. ABD'nin çatışmaların tam da kızıştığı tarihlerde seçimlerle meşgul olması Paşinyan'a beklediği desteğin gelmesini engellemiştir. Ancak seçimlerin hemen ardından Biden yönetiminin görevi devralmasıyla birlikte Türkiye'nin Dağlık Karabağ Sorunu konusunda çatışmalar sırasında taraf tuttuğu ve Azerbaycan'a silah desteği sağladığı iddialarının öne sürüldüğü görülmektedir. ABD'de bu gerekçe ile Türkiye'ye karşı bir politika değişikliğine gidilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Ayrıca Dağlık Karabağ'la ilgili Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu'nun yürüteceği müzakerelere ABD'nin de katılımı

⁸ "Kelbecer'i terk eden Ermeniler evleri ve ormanları yakıyor", 14 Kasım 2020, <https://www.haberturk.com/kelbecer-i-terk-eden-ermeniler-evleri-ve-ormanlari-yakiyor-2869913>

⁹ Yıldız Deveci Bozkuş, "Karabakh Problem in the Light of Global and Regional Developments", *Armenian Studies* 33, ss.113-134.

¹⁰ Mühdan Sağlam, "21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2014, 69(2), ss.435-444.

konusuna da yer verildiği görülmektedir.¹¹ Bu süreçte Ermenistan'a ABD'den yeterli desteğin gelmemiş olmasında ABD seçimlerinin önemli bir etkisi olmuştur. ABD'de Kasım ayı ve öncesinde tüm kesimlerin seçime odaklanması bu konuda yeterince aktif bir politika izlenmesine engel olmuştur.

Tarihsel süreçte bölgesel güçler kapsamında öne çıkan bir diğer aktör ise İran olmuştur. İran'ın çatışmaların ilk günü ile çatışmaların sonrasında izlediği politikalarda bir nebze de olsa bir değişim olduğunu söylemek mümkündür. İlk dönemlerde taraflara ateşkes çağrısında bulunan İran, bir süre sonra bölgeye "cihatçı grupların getirildiği" iddiaları ile Azerbaycan ve Türkiye'yi hedef göstermiştir. Bunun ardından özellikle Azerbaycan'ın bu süreçte İsrail ile yakınlaşması ve İsrail'den yüksek teknolojik silahların temini ise İran'ın tutumunun daha da sertleşmesine neden olmuştur. İran'ın bu konuda başından beri izlediği politikaların temelinde tarihten günümüze kendi içindeki Azerbaycan Türk nüfusunun önemli bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak özellikle çatışmalar sırasında İran üzerinden bölgeye silah ve mühimmat taşıyan kamyonların yakılması ve İran'daki Azerbaycan Türk nüfusunun Karabağ ile ilgili yaptıkları gösterilere İran'ın sert bir tepki vermesi bölgede gerginliği tırmandıran adımlar olmuştur. Ancak 44 günlük çatışmaların ardından taraflar arasında ateşkesin ilan edilmesiyle birlikte İran çözüm masasının dışında kalmıştır. Bu nedenle Güney Kafkasya'da yaşanan çatışmaların ardından bir diğer kaybedenin de İran olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye ise çatışmaların ilk gününden itibaren Azerbaycan'ın yanında olduğunu açıklayarak hem çözüm sürecinde hem de bölgesel bir güç olarak masada yer aldığını ortaya koymuştur. Bu anlamda Türkiye'nin oluşturulacak olan barış koruma merkezinde Rusya ile ortak hareket edecek olması ve bu konuda bir mutabakat imzalanması Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Zaten sürecin en başından itibaren Azerbaycan tarafı Türkiye'nin çözüm masasında yer alması gerektiğini birçok kez dile getiren taraf olmuştur. Ayrıca TBMM tarafından Azerbaycan'a bir yıllığına asker gönderilmesiyle ilgili tezkerenin imzalanması da, Türkiye'nin bölgesel bir sorun olarak Karabağ meselesinin çözümünde aktif rol alması açısından önemlidir.¹² Özellikle antlaşmanın en önemli kazanımlarından biri de 9. Maddesidir. Bu madde ile açılan Nahçıvan koridoru, Türkiye - Azerbaycan arasında karayolu oluşturulması ve Türkiye'nin Orta Asya'ya açılması noktasında stratejik bir öneme sahiptir. Ayrıca bu madde Türk dünyasında bir bütünlük oluşturulması noktasında da büyük bir öneme sahiptir. Bu noktada Nahçıvan koridorunun Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleri ile olan bağlantı noktasını oluşturmasının yanı sıra ekonomik ve turizm açılarından da bölgeyi etkileyecek olması nedeniyle önemli bir kazanımdır.¹³

Uluslararası kuruluşlar kapsamında ise savaşa dair NATO'dan bir açıklama gelmiş ve Dağlık Karabağ'da ateşkesin sağlanması çağrısı yapılmıştır. Genel Sekreter Jens Stoltenberg bölgede çatışmaların hemen sona erdirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴ Ancak genel itibarıyla NATO sürece dahil olmasa da bu savaşta kazananlar tarafında yer aldığını söylemek mümkündür. Nitekim Ermenistan-Azerbaycan arasındaki bu savaşın aslında NATO standardına sahip Azerbaycan'la Rus standartlarındaki Ermenistan

¹¹ "Biden'a küstah çağrı: Karabağ meselesi için Türkiye'yi suçladılar", 15 Kasım 2020, <https://www.haber7.com/dunya/haber/3034100-bidena-kustah-cagri-karabag-meselesi-icin-turkiyeyi-sucladilar>

¹² Tutku Dilaver, "Dağlık Karabağ Sorununda Yeni Normal", 24 Kasım 2020,

¹³ Gülsüm İncekaya, "Nahçıvan koridoru ile Türkiye-Orta Asya hattı kurulmuş olacak", 14 Kasım 2020, Anadolu Ajansı.

¹⁴ Ece Sevim Öztürk, "Dağlık Karabağ'da 'NATO'nun görünmeyen zaferi': Azerbaycan'ın küllerinden doğuşu", 18 Kasım 2020, <https://tr.euronews.com/2020/11/18/dagl-k-karabag-da-nato-nun-zaferi-azerbaycan-n-kullerinden-dogusu-gorus>

arasında yürütülen bir savaş olduğu kaydedilmiştir. Böylece Azerbaycan'ın savaşı kazanması bir bakıma NATO'nun standartlarının galip gelmesi şeklinde de yorumlanabilir.¹⁵

Uluslararası kuruluşlar kapsamında bir diğer önemli yapı olan AGİT Minsk Grubu'nun da bu süreçte kaybedenler arasında yer aldığını söylemek mümkündür. AGİT Minsk Grubu Rusya'nın bölgede izlediği politika çerçevesinde bilinçli olarak devre dışı bırakılmıştır. Rusya sürecin en başından itibaren krizin sadece kendisinin söz sahibi olacağı bir sürece evrilmesini beklemiş ve sonunda istediğini almıştır. Ateşkesin imzalanmış olması ve içeriği AGİT'in çok da sıcak baktığı bir çözüm içeriyor olmasa da özellikle 2020 yılında tüm dünyada küresel salgın, krizler ve diğer çatışma alanları Rusya'nın bu konuda rahat ilerlemesini sağladığını söylemek mümkündür.

Ermenistan'da Siyasi Kaos

Taraflar arasında ateşkesin imzalanmasının ardından Ermenistan tarafında ciddi bir kaos ortamı meydana gelmiştir. Bilindiği üzere Ermenistan'da Başbakan Paşinyan'ın göreve gelme süreci de başlı başına sorunlu bir dönem olmuştur. Azerbaycan'a yönelik saldırılar sırasında Paşinyan'ın büyük bir hezimet yaşaması ve Ermenistan ordusuna büyük oranda bir darbenin vurulması Ermenistan'da şaşkınlığa sebep olmuştur. Bazı kaynaklar Ermeni ordusunun yüzde seksenini kaybettiğini ileri sürerken bazı kaynaklar ise bu rakamın çok daha fazla olabileceğine işaret etmiştir.¹⁶

Paşinyan, Dağlık Karabağ Sorunu konusunda Azerbaycan'ın bu kadar kısa sürede ilerleyebileceğini hesaba katmamıştır. Paşinyan yönetimi tarafından bu kez de daha öncekiler gibi Ermenistan'ın saldırılarına Azerbaycan'ın karşılık vermeyeceği öngörülmüştür. Ancak Ermenistan'da Paşinyan'ın hezimetleriyle birlikte ülke ciddi bir koasa sürüklenmeye başlamıştır. Ermenistan'da sıkıyönetim ve sansür olmasına rağmen insanlar günlerce Paşinyan'ı protesto gösterileri düzenlemiştir.

Ermenistan yönetiminin savaşın ilk günlerinden itibaren sıkıyönetim ilan etmesi ve cepheye dair bilgileri abartılı veya gerçeği çarpıtarak yansıtması ister istemez Ermenistan'da Paşinyan yönetimine karşı toplumda bir güven sorunu yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca bu süreçte Azerbaycan yönetiminin sürecin en başından itibaren cephedeki tüm gelişmeleri şeffaf bir biçimde kamuoyu ile paylaşması, ölü, yaralı sayıları, kent, köy ve konutlara yönelik saldırılarda yaşanan tahribatı tüm dünya ile aynı anda paylaşması Azerbaycan'ın hanesine bu süreçte artı olarak yansımıştır. Özellikle Ermenistan'ın bilinçli bir şekilde sivillere yönelik saldırıları ve kışkırtmalar karşısında Azerbaycan'ın kararlı duruşu hem Azerbaycan halkı hem de uluslararası kamuoyunda ciddi bir destek sağlamıştır.

Ermenistan tarafı saldırıları başlatırken böyle bir karşılık alacağını tahmin etmemiştir. Çünkü 27 yıldır bölgede istediği şekilde hareket eden Ermenistan ne BM kararlarını ne de AGİT Minsk Grubu'nun tavsiyelerini dikkate almıştır. Ermenistan'ın bu yayılmacı politikaları daima küresel güçler tarafından da

¹⁵ Ece Sevim Öztürk, "Dağlık Karabağ'da 'NATO'nun görünmeyen zaferi': Azerbaycan'ın küllerinden doğuşu", 18 Kasım 2020, <https://tr.euronews.com/2020/11/18/dagl-k-karabag-da-nato-nun-zaferi-azerbaycan-n-kullerinden-dogusu-gorus>

¹⁶ Seyfettin Ersöz, "Ermenistan Özel Kuvvetleri'ne ağır darbe", Milliyet, 8 Kasım 2020.

desteklenmiştir. Ermenistan kendisine küresel güçler tarafından yıllarca sağlanan bu desteğin savaşta tekrar süreceğini varsayarak hareket etmiş olsa da Paşinyan'ın beklentisi boşa çıkmıştır.

Ermenistan'da halkın genel durumuna baktığımızda zaten ülkedeki yoksulluk, işsizlik ve ekonomik sorunlar gibi temel sıkıntılar ciddi bir sorun olarak gündemdeyken üstüne göç ve çatışmaların da eklenmesi insanları hayattan bezdirmiştir. Bu sıkıntılarının hepsi bir araya geldiğinde ülkede ciddi bir toplumsal travmaya neden olmuştur. Ermenistan'da insanlar askere veya cepheye çocuklarını göndermek istemese de Paşinyan bu konuda toplumu adeta zorlamıştır. Savaşmak istemeyen Ermeni gençlerin ülkeden çıkışı engellenmiş, sürekli seferberlik ilan edilerek yaşlı genç demeden herkes cepheye gönderilmiştir.¹⁷ Ermenistan'da insanlar geçekten savaştan bıkmış olsa da Paşinyan bu süreçte bu durumu göz ardı ederek hareket etmiştir.

Paşinyan 44 gün süren çatışmalar sırasında bazı ülkelere özellikle de Batılı devletlerden Ermenilere yönelik sonsuz bir desteğin geleceğini öngörerek hareket etmiştir. Ancak bu kez işler beklenildiği gibi yürümemiş ve Paşinyan yalnız bırakılmıştır. Ermenistan'ı bu süreçte yalnız bırakanlar arasında ilk sırada Rusya yer almış olsa da aynı zamanda Rusya'nın son anda devreye girmesi ve taraflar arasında ateşkes imzalanması Ermenistan açısından daha büyük bir hezimetin önlenmesini de sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler bir araya geldiğinde Ermenistan'da insanların sansür, baskı ve sıkıyönetime rağmen sokaklara dökülmesine ve Paşinyan'ı istifaya çağırmasına neden olmuştur. Paşinyan hükümetinde neredeyse tüm hükümet yetkililerinin istifa etmiş olması buna rağmen Paşinyan'ın geri adım atmaması ise akıllara bazı soru işaretlerini getirmektedir. Paşinyan'ın sanki bu süreçte Batı tarafından önceden kendisine verilmiş bir sözü beklediği gibi bir izlenim doğmaktadır. Aslında Paşinyan'ın istifa etmesi Ermenistan'da bir nebze de olsa insanların tepkilerini dindirecektir ancak Paşinyan'ın geri adım atmaması ülkede tansiyonu daha arttırmaktadır. Bu nedenle insanlar Ermenistan'da Özgürlük Meydanı'nda toplanarak günlerce "Hain Nikol", "Nikol Defol!" sloganları atmıştır.¹⁸ Paşinyan bu süreçte ülkede mitingleri yasaklamış ve sürece dair haberlere sansür uygulamış olsa da bu uygulama tansiyonu dindirmeye yetmemiştir.

Paşinyan'ın ülkedeki tüm bu gösterilere ve büyük hezimete rağmen istifa konusunda geri adım atmaması, Ermenistan'da birçok kamu kurum ve kuruluşunun başındaki görevlilerin istifa etmesi, bir kısmının ise görevden alınması giderek sıranın Paşinyan'a geldiğini düşündürmektedir. Ermenistan'da başta Savunma Bakanı David Tonoyan olmak üzere Dışişleri Bakanı Zohrab Mnatsakanyan ve Ekonomi Bakanları da istifa etmiştir. Ermenistan'da yenilginin ardından ayrıca Sivil Savunma ve Eğitim Bakanları da görevlerinden istifa etmiştir.¹⁹ Paşinyan yönetimi protesto edenlerin büyük bir kısmını, aralarında bürokratların da bulunduğu çok sayıda insanı göz altına alarak sindirmeye çalışmaktadır. Ancak Paşinyan'ın istifası konusunda 17 siyasi parti de bir araya gelerek Paşinyan'a görevi bırakma çağrısında bulunmuşlardır.

¹⁷ "Ermenistan Başbakanı'ndan Seferberlik Çağrısı", 5 Ekim 2020, *Amerika'nın Sesi*.

¹⁸ Bahtiyar Küçük, "Ermenistan'da yönetim krizi: Muhalefet, Başbakan Paşinyan'ın istifasını istiyor", 12 Kasım 2020, <https://tr.euronews.com/2020/11/11/ermenistan-da-yonetim-krizi-muhalefet-basbakan-pasinyan-n-istifasi-icin-dugmeye-bast>

¹⁹ "Ermenistan'da üç bakan daha istifa etti", 20 Kasım 2020, <https://www.dw.com/tr/ermenistanda-%C3%BC%C3%A7-bakan-daha-istifa-etti/a-55679156>

Ermenistan'da halkın yanı sıra muhalefetin de istifa çağrılarını dikkate almayan Paşinyan'ın bu şekilde daha fazla görevde kalamayacağını söylemek mümkündür. Özellikle Ermeni Milli Güvenlik Teşkilatı tarafından Paşinyan'a yönelik bir suikastin organize edildiği ve bunun son anda engellendiğinin kaydedilmiş olması da sürece dair bazı ipuçları vermektedir. Ulusal Güvenlik Servisi tarafından Paşinyan'ın iç ve dış politikada izlediği tavrıdan dolayı bir grubun Başbakan'a suikast düzenleyerek "iktidarı ele geçirme"yi planladığının da belirtilmesinde yarar vardır.²⁰

Diasporanın Rolü

Savaş sırasında Ermenistan'a Batılı devletlerden beklediği destek gelmemiş olsa da bu konuda Ermeni diasporası fazlasıyla aktif bir kampanya süreci yürütmüştür. Geçmişten günümüze Ermenistan üzerinde malum sadece Rusya'nın değil diasporanın da ciddi bir tahakkümü olduğu bilinmektedir.²¹ Savaş süresince diasporada başta sanatçılar Cher ve Kim Kardashian olmak üzere pek çok farklı alanda Türkiye ve Azerbaycan aleyhinde çok sayıda kampanyalar sürdürülmüştür. Bunlardan biri de ABD'deki Ermeni asıllı Rock grubunun "System of Down" grubu "Protect The Land" ve "Genocidal Humanoidz" adlı grubun iki parça ile Türkiye ve Azerbaycan karşıtlığı konusunda başlattığı kampanya olmuştur.²² Ayrıca yurtdışında Türk vatandaşlarına ait işyerlerine yönelik bir takım saldırıların organize edilmesinde de diasporanın aktif bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

Kafkasya'da Kazanlar ve Kaybedenler

Dağlık Karabağ'da süren 44 günlük savaşın ardından Güney Kafkasya'da kaybedenler ve kazananlar olmuştur. Kaybedenler arasında Ermenistan'ın yanı sıra Fransa, İran ve AGİT Minsk Grubu'nun ilk sırada yer aldığını söylemek mümkündür. Nitekim Ermenistanda yapılan bir ankete göre Ermenistan'ın dostu olan ülkeler arasında Rusya ve Fransa'dan sonra üçüncü sırada²³ İran'ın yer aldığının ortaya çıkması aktif olarak süreçte yer alması da İran'ın Ermenistan'ın yanında olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ermenistan ordusunun yüzde seksenini kaybettiği bu savaşta halkın yanlış yönlendirilmesi ülkede başlı başına bir kaos yaratmıştır. Ermeniler aslında silah ve mühimmat konusunda herhangi bir eksikliklerinin olmadığını buna karşın savaşta tamamen Paşinyan'ın öngörüsüzlüğünden dolayı kaybettiklerini dile getirmişlerdir.²⁴

²⁰ "Paşinyan'a suikast girişimi engellendi", 15 Kasım 2020, <https://www.dw.com/tr/pa%C5%9Finyana-suikast-giri%C5%9Fimi-engellendi/a-55605751>

²¹ Mustafa Serdar Palabıyık, *Ermeni Tehcirini Doğru Anlamak: Türkler ve Ermeniler*, AVİM Yayınları, Ankara 2014, ss.76-100.

²² System of a Down-ը 15 տարվա դադարից հետո հանուն Արցախի երգեր է թողարկել, 6 Kasım 2020, <https://www.1lurer.am/>, System of a Down-ը նոր երգերով սատարում է Արցախին, <https://www.azatutyun.am/a/30933790.html> 6 Kasım 2020.

²³ "Tarihi anlar yaşıyor! İstifa üstüne istifa, Fransa çıldırdı", Milliyet, 20 Kasım 2020.

²⁴ "Eski Ermenistan Başbakanı Bagratyan: Paşinyan'ın korkaklığı yüzünden kaybettik, ordumuzun yüzde 80'i yok oldu", 26 Kasım 2020, <https://www.haberler.com/eski-ermenistan-basbakani-bagratyan-savas-13760498-haberi/>

Fransa Senatosunun Dağlık Karabağ Kararı

Karabağ savaşı süresince Rusya aslında hem Batıya hem de Ermenistan’a önemli bir mesaj vermiştir. Savaşın ardından Minsk Grubu devre dışı bırakılmış görünse de Grubun yaptığı açıklamalar ile sürece dahil olacağı sinyallerini verdiği söylenebilir. Bu konuda özellikle bölgede kalıcı barış için AGİT Minsk Grubu’nun sürecin içinde olması gerektiğine vurgu yapılması düşündürücüdür. Öte yandan Fransız Senatosu’nun sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti ile ilgili aldığı karar da Azerbaycan’da ciddi bir tepki yaratmıştır. Fransa bu adımla AGİT Minsk Grubu içerisindeki tarafsızlığını kaybetmiştir. Fransa’nın AGİT Minsk Grubu eş başkanı bir ülke olarak bu adımı göz ardı edilemez. Öncelikle sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti’ni Ermenistan dahi tanımazken Fransa’nın böyle bir adım atması düşündürücüdür. Fransız Senatosunun sözde Dağlık Karabağ’ın bağımsızlığını tanıdığını açıklaması başta Azerbaycan olmak üzere birçok ülke tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Azerbaycan’ın Fransa’ya nota vermesinin ardından Fransa cephesinden geri adım atılmıştır. Azerbaycan, Fransa Senatosu’nun Dağlık Karabağ’ın sözde Ermeni yönetimini tanıyan kararıyla ilgili Fransız büyükelçiye Dışişleri Bakanlığı’na çağırıştır. Bunun üzerine Fransız Dışişleri Bakanlığı, Senato’nun kararının aksine, ülkenin sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını tanımadığını açıklamıştır. BM kararlarıyla da Karabağ’ın Azerbaycan toprağı olduğu kaydedilmiş olunmasına rağmen Fransa’nın attığı bu adımın herhangi bir hükmü olmadığını da belirtilmesinde yarar vardır. Tamamen Ermenistan’a bu süreçte “şirin görünmek” adına atılan bu adımın hukuki herhangi bir geçerliliği de bulunmamaktadır. Azerbaycan’ın Fransız büyükelçiye verdiği notanın ardından Fransız Dışişleri Bakanlığı’nın sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti’ni tanımadıklarını açıklamış olsa da Senatosunun almış olduğu bu karar önemlidir. Azerbaycan bu adımın ardından Fransa’nın AGİT Minsk Grubu’ndan çıkarılması çağrısında da bulunmuştur.²⁵ Fransa’nın bu kararlarla ilgili beyanatlara bakıldığında sık sık AGİT Minsk Grubu Eş Başkanlığını gündeme getirmesini iki şekilde yorumlamak mümkündür. Birincisi Kafkasyada Dağlık Karabağ konusunda kendisinin ve diğer Batılı devletlerin bilinçli bir şekilde Rusya tarafından devre dışı bırakılmış olunması karşısında bu adımları atarak yeniden sürecin içinde olduğunu gösterme çabası şeklinde yorumlanabilir. İkinci olarak ise bu adım Ermenistan ve Ermenilerle olan tarihsel bağlar açısından değerlendirilebilir. Fransa ayrıca AGİT Minsk Grubu’nun gözetimindeki bir ateşkesin sağlanmasının “müzakere sürecine, "yabancı savaşçılar"ın bölgeden ayrılmasına, kültürel ve tarihi mirasın korunmasına katkıda bulunacağını” da dile getirmiştir.²⁶

Nitekim Fransa’nın hem 44 günlük savaş sırasında Ermenistan’a vermiş olduğu destek hem de krizin son ermesinin ardından başlatmış olduğu yardım kampanyaları bunun en önemli göstergelerindedir. Ayrıca son günlerde Ermenistan’ın yenilgisinin ardından ülkede gerçekleştirilen bir ankette Ermenistan’ın dostu olan ülkeler arasında Rusya’dan sonra ikinci sırada Fransa’nın yer almış olması, iki ülke arasındaki ilişkilerin boyutunu göstermesi açısından önemlidir.²⁷ Ermenistan’da ankete katılanların büyük bir kısmı

²⁵ “Azerbaycan’dan Fransa’ya Karabağ tepkisi: Minsk Grubu’ndan çıkarılsın”, 26 Kasım 2020,

<https://www.gazeteduvar.com.tr/azerbaycandan-fransaya-karabag-tepkisi-minsk-grubundan-cikarilsin-haber-1505634>

²⁶ “Fransa Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Mühl: Sözde ‘Dağlık Karabağ Cumhuriyeti’ni tanımıyoruz”, 27 Kasım 2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/fransa-disisleri-bakanligi-sozcusu-muhll-sozde-daglik-karabag-cumhuriyetini-tanimiyoruz-534352.html>

²⁷ “Tarihi anlar yaşıyor! İstifa üstüne istifa, Fransa çıldırdı”, Milliyet, 20 Kasım 2020.

Rusya'yı Ermenistan için dost ülke olarak nitelendirirken, ikinci sırada Fransa, üçüncü sırada ise İran'ın yer aldığı görülmüştür.²⁸

Sonuç

Tüm bu gelişmeler ışığında Ermenistan'da kısa süre içerisinde bir değişim ve dönüşümün yaşanması kaçınılmazdır. Rusya'nın bölgedeki beklentisinin de uzun vadede zaten bu yönde olduğu unutulmamalıdır. Ancak bu değişim için biraz zaman gerektiğinin belirtilmesinde yarar vardır. Paşinyan'ın yerine gelecek olan isimlerin belirlenmesi de bu süreçte son derece önemlidir. Paşinyan'ın görevinden istifa etmemesi halinde Ermenistan'da gösterilerin dozu artacağı ve bu süreçte kaybedenin yine Ermenistan olacağı da unutulmamalıdır.

Ermenistan'ın artık bölgede yeni bir politika izlemesinin de zamanı gelmiştir. Komşuları Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan'dan toprak talep etmek yerine artık kendi iç meseleleri ile uğraşmalı ve halkının refah seviyesini yükseltmek ve ekonomik sorunları çözmek için daha barışçıl politikalar izlemeye başlamalıdır.

Dağlık Karabağ Sorununda büyük oranda bir çözüm sağlanmış olması bu topraklardan otuz yıl önce zorla yerinden edilmiş insanların bir an önce topraklarına geri dönebilmesi hususunu da yeniden gündeme getirmiştir. Bu konuda Rusya ve Türkiye'nin yanı sıra uluslararası kamuoyunun da ciddi bir destek sağlaması gerekmektedir. Özellikle BM Mülteciler Komiserliği'ne bu konuda büyük bir görev düştüğünü belirtmekte yarar vardır.

44 gün süren çatışmaların ardından varılan ateşkesle birlikte bölgedeki dinamik ve dengelerde ciddi bir değişimin yaşandığını belirtmekte yarar vardır. Bu noktada uzun yılların ardından özellikle Azerbaycan, Nahçıvan ve Türkiye arasında kara bağlantısının yeniden sağlanması başta Türkiye'nin Kafkasya olmak üzere Orta Asya ve diğer bölgelere ulaşımı noktasında da önemli bir kazanım olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla bu koridorun açılması Türkiye'ye jeopolitik ve jeoekonomik açıdan önemli kazanım olacaktır.

Yeni süreçte Rusya ve Türkiye'nin önderliğinde sürece belki İran da dahil edilerek başta demiryolları olmak üzere enerji ve alt yapı çalışmalarına öncelik verilmesi, bölge ülkeleri açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ayrıca bu süreçte Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırların açılması hususu da gündeme gelebilir. Böyle bir adım özellikle bölge ülkeleri açısından ciddi bir kazanım olmanın yanı sıra Türkiye'nin bölgeye yönelik atacağı adımlarda da elini büyük oranda güçlendirecektir.

Rusya'nın ise bu süreçte Batılı devletleri veya Batılı güçleri Kafkasya genelinde ve Güney Kafkasya özelinde devredışı bırakarak bu sürecin en büyük kazananı olduğunu söylemek mümkündür.

²⁸ “Ermenistan vatandaşlarının büyük kısmı, Rusya'ya karşı olumlu bir tavır güdüyor”, 19 Kasım 2020, <https://tr.sputniknews.com/asya/202011191043252317-ermenistan-vatandaslarinin-buyuk-kismi-rusyaya-karsi-olumlu-bir-tavir-guduyor/>

Kaynakça

- Aslanlı, Araz (2015). *Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri*. Ankara: Berikan Yayınları.
- “Azerbaycan'dan Fransa'ya Karabağ tepkisi: Minsk Grubu'ndan çıkarılsın”. <https://www.gazeteduvar.com.tr/azerbaycandan-fransaya-karabag-tepkisi-minsk-grubundan-cikarilsin-haber-1505634> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- “Biden'a küstah çağrı: Karabağ meselesi için Türkiye'yi suçladılar”. <https://www.haber7.com/dunya/haber/3034100-bidena-kustah-cagri-karabag-meselesi-icin-turkiyeyi-sucladilar> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020).
- Deveci Bozkuş, Yıldız (2020). “Tarihten Günümüze Dağlık Karabağ”. <https://iramcenter.org/tarihten-gunumuze-daglik-karabag/> (Erişim Tarihi: 14 Ekim 2020).
- Deveci Bozkuş, Yıldız (2016). “Karabakh Problem in the Light of Global and Regional Developments”. *Armenian Studies* 33: 113-134.
- Dilaver, Tutku (2020). “Dağlık Karabağ Sorununda Yeni Normal”. *AVİM*, Analiz No: 2020 / 42.
- “Ermenistan Başbakanı'ndan Seferberlik Çağrısı”. *Amerika'nın Sesi*. (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2020).
- “Ermenistan'da üç bakan daha istifa etti”, <https://www.dw.com/tr/ermenistanda-%C3%BC%C3%A7-bakan-daha-istifa-etti/a-55679156> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2020).
- “Ermenistan vatandaşlarının büyük kısmı, Rusya'ya karşı olumlu bir tavır güdüyor”, <https://tr.sputniknews.com/asya/202011191043252317-ermenistan-vatandaslarinin-buyuk-kismi-rusyaya-karsi-olumlu-bir-tavir-guduyor/> (Erişim Tarihi: 19 Kasım 2020).
- “Eski Ermenistan Başbakanı Bagratyan: Paşinyan'ın korkaklığı yüzünden kaybettik, ordumuzun yüzde 80'i yok oldu”. <https://www.haberler.com/eski-ermenistan-basbakani-bagratyan-savas-13760498-haberi/> (Erişim Tarihi: 26 Kasım 2020).
- Ersöz, Seyfettin (2020). “Ermenistan Özel Kuvvetleri'ne ağır darbe”. *Milliyet*, (Erişim Tarihi: 8 Kasım 2020).
- “Fransa Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Mühlh: Sözde 'Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'ni' tanımıyoruz” <https://www.trthaber.com/haber/dunya/fransa-disisleri-bakanligi-sozcusu-muhll-sozde-daglik-karabag-cumhuriyetini-tanimiyoruz-534352.html> (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2020).
- Gökçe, Mustafa (2011). “Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Turkish Studies* 6/1:1111-1126.
- İncekaya, Gülsüm (2020). “Nahçıvan koridoru ile Türkiye-Orta Asya hattı kurulmuş olacak”. *Anadolu Ajansı*. (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).
- “Kelbecer'i terk eden Ermeniler evleri ve ormanları yakıyor”. <https://www.haberturk.com/kelbecer-i-terk-eden-ermeniler-evleri-ve-ormanlari-yakiyor-2869913> (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2020).

- Küçük, Bahtiyar (2020). “Ermenistan'da yönetim krizi: Muhalefet, Başbakan Paşinyan'ın istifasını istiyor”. <https://tr.euronews.com/2020/11/11/ermenistan-da-yonetim-krizi-muhalefet-basbakan-pasinyan-n-istifas-icin-dugmeye-bast> (Erişim Tarihi: 12 Kasım 2020).
- Mustafayev, Şöhret (2015). “XVIII.-XX. Yüzyıllarda Tarihi Azerbaycan Toprağı-İrevan Hanlığı'nın Arazisine Ermenilerin Göç Ettirilme Politikası”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 31/91: 93-130.
- Özkul, Osman & Vermez, Hüseyin (2009). “Dağlık Karabağ Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları”. *Bilig Journal of Social Sciences of the Turkish World* 51:139-170.
- Öztürk, Ece Sevim (2020). “Dağlık Karabağ'da 'NATO'nun görünmeyen zaferi': Azerbaycan'ın küllerinden doğuşu”. <https://tr.euronews.com/2020/11/18/dagl-k-karabag-da-nato-nun-zaferi-azerbaycan-n-kullerinden-dogusu-gorus> (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2020).
- Palabıyık, Mustafa Serdar (2014). *Ermeni Tehcirini Doğru Anlamak: Türkler ve Ermeniler*. Ankara: AVİM Yayınları.
- “Paşinyan'a suikast girişimi engellendi”. <https://www.dw.com/tr/pa%C5%9Finyana-suikast-giri%C5%9Fimi-engellendi/a-55605751> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020).
- Sağlam, Mühdan (2014). “21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 69/2: 435-444.
- “System Of A Down-ը 15 տարվա դադարից հետո հանուն Արցախի երգեր է թողարկել, 6 Kasım 2020, <https://www.1lurer.am/>, System Of A Down-ը նոր երգերով սատարում է Արցախին. <https://www.azatutyun.am/a/30933790.html> (Erişim Tarihi: 6 Kasım 2020).
- “Tarihi anlar yaşanıyor! İstifa üstüne istifa, Fransa çıldırdı”. *Milliyet*. (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2020).
- Yeşilot, Okan (2008). “Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14/36:187-199.